

"צעד קדימה אחורה" - חלק ב'

יוני צ'ונה*

בחלק הראשון של 'צעד קדימה אחורה' הועלתה הטענה לפיה חופש הביטוי, כמטרה ולא כאמצעי, מעצים את האלימות בחברה ומדרדר את איכות חייו. במאמר זה מוסבר הצד השני של המטבע - הצורך של המדינה להקנות ערכים, ומצביע על הדרך שבה עליה לעשות כן.

המאמר שלפנינו הוא חלק מסדרת מאמרים שפרק המבוא שלה הופיע בגיליון הקודם. מטרת סדרת המאמרים היא בניסיון לשרטט דרך כדי להגיע לעתיד לבן. עתיד לבן הוא אוטופיה. המושג לקוח מסרטי המדע בדיוני בהם הרקע לבן, הדמויות נינוחות והפשע, האלימות והמלחמות מוגרו מזמן. הטכניקה, שסדרת מאמרים זו, תופסת כהכרחית לגילוי העתיד הלבן והתקדמות אליו: דמיון סרט בהילוך אחורי. היינו: דמיון את אלוף העולם, ועכשיו הקרן לאחור את הסרט המתאר את המעשים המיוחסים שנקט, מעשים שהובילו דווקא אותו להיות האלוף. המאמר הקודם 'צעד קדימה אחורה' שימש מבוא אינטואיטיבי והתרכז בחופש הביטוי.

המאמר הקודם טען שכשמדמיינים עתיד לבן, בהקשר של חופש הביטוי, לא רואים שם: סרטים אלימים ב-7 בערב, פורנו בכל בית, ותקשורת שמתחרה איך לזעזע; המאמר הזה נקרא 'הקניית ערכים'; המאמר הבא 'חלונות מנופצים' יעסוק בהשבת הסולידריות והחום לרחוב האורבני; והמאמר האחרון, 'בחזרה לחירות החיובית וחברת ההתנדבות', יעסוק בחברה שבמרכזה ההתנדבות ויתמודד עם הטיעונים הדמוקרטיים-פילוסופיים (חירות חיובית) - ישעיהו ברלין.

ועל חלשים. לדעתי על המדינה לעסוק בהקניית ערכים: העם הוא הריבון, בעם ישנו החלק המרכזי שהוא שפוי, חלק זה אינו צריך לוותר על חינוכו העצמי, בלי זה אנו ננוע לעבר הערכים שאנו מופצים בהם, בלי זה מובטח לנו שהערכים המסחריים יפוררו את חבלי הסולידריות החברתית האחרונים. בלי זה נתנוון. המדינה כיום נבוכה ומתביישת להחליט מה טוב ומה לא. דוגמא תיאורטית לכך היא האם צריך לאפשר למובטלים להמר בקזינו? מדינה שאינה נבוכה להחליט מה טוב תאמר שהשאלה כאן אינה של חירות אלא של אחווה, העניין הוא אכן כבוד האדם, אך הוא יותר מכך, יש כאן עניין של שלא תעמוד על דם רעך. המדינה באמצעות חינוך ערכי צריכה לקחת תפקיד בחינוך בנושאים: גסות, גניבות מבתי מלון, תרבות 'הסמוך עלי' וכמובן יחס לנשים. ילדי בית ספר שמנדה ומאשים ילדה שנאנסה והתלוננה זה סימפטום לחברה חולה, לכישלון הורים, מערכת חינוך וכישלון חברתי-לאומי. כישלון שדורש חינוך רציני. חינוך בנושא אלימות, כבוד האדם ואם לא תצלינה אוזניכם גם אמפתיה וחמלה.

המאמר גורס שכעת בשלה המוכנות לעבור לשלב חדש בדמוקרטיה. בכיכר השוק מציעות החברות המסחריות ערכים, ורק מהעם ונציגיו נדרשת שתיקה בדבר מהו הטוב והנכון. אנו סופגים ערכים שלילים אך נדרשים להפקיר את השיח הערכי.

אכן, המדינה נדרשה להפסיק לומר מה לדעתה הוא הטוב והנכון, אך משעשתה כן תפסו חברות מסחריות את מקומה ופיתחו מיומנות במתקפת הקניית ערכים משומנת. אנו שטופים ערכים ונתבעים לחדול מחינוכנו העצמי, משאיפתנו להתפתח ובאופן יעיל. על העם באמצעות נבחרי, לחזור ולאחוז במושכות הערכים, ולנסות לשכנע מהו הטוב והנכון. זאת ע"י מגוון דרכים: החל ממערכת החינוך לכל שכבות האוכלוסייה, דרך חברת ההתנדבות וועדות האלטרנטיבה. הטענה היא שרק באמצעות חינוך לערכים מסוימים יש לנו סיכוי להתקדם לקראת עתיד נעים, נטול אלימות ועוני, בעל חמלה ורוח התנדבות.

מילא על מערכת החינוך: בכל פעם שאנו קוראים עיתון, מופיעה בו ידיעה על אלימות הנוער, וכשאנו קוראים אותה אנו נוהגים לגלגל עינינו לשמים ואומרים 'מערכת החינוך פשטה את הרגל'. למעשה מערכת החינוך עליה אנו מדברים אינה זו של בית הספר. האם האלימות במגרשים, הפשע הגואה, אלימות בתוך המשפחה אינה חלק מאותה מערכת חינוך שאינה מתפקדת? האם לא חסרה מערכת חינוך כללית יותר מאשר בביה"ס? האם אפשר לצפות שאפילו חינוך של ילד בביה"ס יהיה יעיל במידה מינימלית כאשר מרבית יומו של הילד עובר מול הטלוויזיה שאינה מרוסנת? האם זו בעיה של ההורים? של הילד? האם הציבור צריך לתת להורים יד חופשית להתיר לילד לצפות ב'אוי' ובסרטי אלימות ומין אליים? כמו במאמר הקודם גם כאן אני לא מדבר על הילדים, אני דואג לחינוך שלנו. בקטע 'עתיד לבן' נראה קצוות של פתרונות.

מבוא: אנו נתונים תחת מתקפת ערכים של חברות מסחריות ורק על המדינה להימנע מלהגיב.

החיים במדינה דמוקרטית מראשיתם, נתפסו כחיי חירות בהם יחיו אנשים ורעיונות. האידיאל נראה כ"דיון בין קמפיינים שווים העוסקים האחד בצדק והשני בשוויון, ובני האדם עוברים ביניהם ובחורים איש כיפה בעינינו". עם ההתקדמות לעבר המדינה הליברלית, נדרשה המדינה להפסיק לעסוק, להחליט ולשכנע מהו הטוב ומה הנכון. במקום זאת, עלתה כלפי המדינה הדרישה להסתפק בסיפוק מגרש הנאומים (היי-פארק), לכל בני החורין להשמיע דעתם. המדינה, שפעלה בשם נציגיה לשכנע ולשקוד על ערכים אותם תפסה כמיועדים לטובת האזרחים, חדלה מכך. אך השטח לא נותר ריק וחופשי לרעיונות. את הזירה של שיווק הערכים מאכלסות כיום בעיקר החברות המסחריות. ואלו, לצערנו, כלל לא מכוונות עצמן לטובת האזרחים. החברות המסחריות לא הסתפקו רק בניסיון לשכנע. הן פנו לאחוז בתחום חדש-ישן שגם הוא נאנה, הפעם ע"י המדינות הדיקטטוריות: המחקר כיצד לשכנע, כיצד להקנות ערך. במחקר זה משקיעות החברות כיום, בעיקר חברות הענק, הון רב. להבדיל מהמדינה, כאמור, אין הערך,

הסיבות למוכנות למעבר לשלב הבא: בדרך לעתיד לבן דור שנולד לדמוקרטיה והיעדר הסיכון מהידרדרות במדרון לדיקטטורה: רצון האוכלוסייה, יכולת האוכלוסייה ומדוע התקופה מתאימה.

רצון האוכלוסייה - השילוב של הרוויה החומרית, המביאה לירידת המתח סביב חלוקת המשאבים, מחד, והשתרשות הדמוקרטיה מאידך, מאפשרים להתחיל לנוע לעבר דמוקרטיה מפותחת יותר - הדמוקרטיה הערכית.

יכולת האוכלוסייה - אוכלוסייה משכילה יותר יכולה לפעול בציונות חברתיים-פוליטיים להעלאת איכות החיים. אינדיבידואליזם. סיבה ראשונה: דור שנולד לדמוקרטיה - במאמר הקודם דנו בתרבות

הדמוקרטיה. דור זה שנולד אל תוך דמוקרטיה, אינו חושש מהמדרון החלקלק לעבר דיקטטורה. זה לא יקרה לא בגלל פירצה בחוק ולא אם נעזי לפתח את הדמוקרטיה מעבר לחוסר אחריות קולקטיבי, וניטרליות ערכית. במאמר הקודם טענתי "האנשים המבוגרים בדור שלנו, אלה המחזיקים במשרות הגבוהות, חיים את טראומות העבר ולכן משותקים מלהביט, לראות ולהגיב על חופש הביטוי שהורס אותנו... אנחנו מופקדים בידי דור אנרכוני ומסוייט מהרדנות שראה בחייו ולכן מתקשה לתפקד. סיטי העבר גורמים להם להציב את חייו עמוק עמוק בתוך הדמוקרטיה ההזויה, ורוח מלמולים על המדרון החלקלק לא עוזבת את שפתותיהם גם בהקיף. בעוד אנחנו יודעים, ששום טכניקה לא תביא את הדור החדש לשאת עול רודנות... אנחנו יודעים את זה ומוכנים לקחת צעד אחורה כדי לטפל במה שאוכל אותנו, כי יש דברים אחרים, יש איכות חיים שחופש הביטוי התקשורתי הורג, יש ילדים שעוד לא נולדו, יש עתיד לבן שמחכה". התשובה למדרון הופיעה במאמר הקודם ותופיע גם בסיבה השנייה.

סיבה שנייה: רצון האוכלוסייה, יכולת האוכלוסייה ומדוע תקופה זו היא המתאימה:

נסקור כאן שניים ממאמריו של אינגלהרט¹ על הדמוקרטיה המערבית. נזהה שתי מגמות עיקריות:

הראשונה, דחיפה לשינוי חברתי-מבני הגורם למוביליות ההמונית ולמעורבותם בעבודתם ובפוליטיקה; השנייה, מגמות תרבותיות תומכות ושינויים תרבותיים העוזרים לייצב את הדמוקרטיה.

א. שינויים מבניים: התייעוש במדינות אלה נוטה להשפיע על המבנה החברתי באופנים שהחשובים לעניינו הם: גידול רשת ארגונים ובכללם ארגוני העובדים, כפיית המדינה חינוך על ההמונים ע"י המדינה תוך העלאת הרמה החינוכית שמניבה ציבור רוהט יותר ובעל כלים טובים יותר להתארגן ולתקשר; עליה ברמת ההתמחות המקצועית ויצירת מעמד עובד אוטונומי, המורגל לחשוב בעבודתו בעצמו, דבר המעלה את יכולת המיקוח שלו כנגד האליטות.

ב. שינויים תרבותיים:

תרבות של אמון: תרבות האמון הבין-אישי, המתבטאת בנטיית האדם לסמוך על אחרים. תרבות זו נחוצה לכלכלה מפותחת ומהווה צעד מקדים לדמוקרטיה יעילה וכן הכרחית לשרידות מוסדותיה. לגיטימציה המונית: הלגיטימיות המתבטאת בתמיכה נפוצה בקרב ההמונים יכולה לעזור לקיום מוסדות דמוקרטיים בתקופות משבר קשות.

לבד מתהליך המוביליזציה ברמת החברה, יוצר שילוב המגמות התרבותיות והמבניות אצל הפרט תהליך של מוביליזציה-קוגניטיבית. תהליך זה הופך את מסות ההמונים לרלוונטיות יותר בחיים הפוליטיים ומתבטא בשינוי ערכים המתממש מחד, במעבר למערכת ערכים יותר ליברלית יותר ודרישה ליותר חירות, ומאידך, לנטייה של הפרט לעבר ערכים פוסט-מטריאליסטים המופעים בדרך כלל בהקשר של מדיניות השמאל החדש.

בחברה מתפתח כעת שינוי ערכים איטי הנוגע בתפיסות ובאמונות המעמדיות המסורתיות. עיקרו במעבר מתפיסות מטריאליסטיות לתפיסות פוסט-מטריאליסטיות. תפיסה זו מגלה התעניינות החורגות מנושאים כלכליים בעלי פוטנציאל הטבה למעמדם, לעבר תפיסות חברתיות נטולות מעמדות היררכיים וחשיבה פרו-אקולוגיות. אינגלהרט מייחס מהפכים ערכיים אלה להצלחת הפיתוח הכלכלי בצמצום בעיית המחסור, המביאה להפחתת המתח שבקונפליקט החלוקה הכלכלית, כך שתשומת הלב מתפנה לדפוסי סכסוך אחרים, והדגשת הדור הצעיר את איכות החיים כקודמת בחשיבותה להמשך הגידול הכלכלי. השפעת התרבות על דרגת הדמוקרטיה בנק' זמן נתונה - בדמוקרטיה הוותיקות עם השתרשות התרבות הדמוקרטית ועליית רמת החינוך, עלתה דרגת הדמוקרטיה בהתמדה במאות ה-19 וה-20, עלייה שהתבטאה בהרחבת היקף השתתפות ההמונים, באקטיביות ההשתתפות ובהתייחסותה לנושאים ספציפיים.

ניתוחו של אינגלהרט טוען שהשלב השני בהתפתחות הכלכלה והדמוקרטיה מופיע, כאשר הופכת החברה לחברת ידע פוסט-תעשייתית, ועובדי קו הייצור מוחלפים בכאלו העוסקים בקונספציות ומתן שירות. התקדמות זו מעלה את הדרישות המנטליות הנדרשות מהפרט בעבודתו, ומופיעה בד-בבד עם העלייה ברמת החינוך. שילוב שתי מגמות אלה- חינוך וניסיון תעסוקתי- יוצרות, אצל הפרט מוביליות-קוגניטיבית, המשתקפת ביכולתו לענות על הדרישות בעבודתו ללקיחת יוזמה, פעילות במסגרת יותר אופקית ופחות היררכית, כל זאת תוך יחסי אנוש ועבודה אוטונומית המשלבת שיקול דעת. התפתחויות אלו של הפרט אינן נעצרות, כמובן, במסגרת עבודתו היומית, אלא "פולשות" בהשפעתן לשינוי ערכיו וליכולתו ורצונו להשתתף פוליטית. רצונו זה מתאפשר למימוש על-ידי כך שהפרט מפעיל את כישוריו ההשתתפות שרכש לחיפוש ושינוי ספציפי במדיניות. היכולת החדשה מאפשרת איכות השתתפות המונית השונה מהותית, הן משום יכולת הפרט להפעיל לחץ בדרישותיו והשפעתו הרבה יותר על קבלת ההחלטות ברמה הלאומית, והן משום יכולתו לפעול במגוון צינורות אלטרנטיביים למוסדות הישנים שהופכים בשל כך לפחות אפקטיביים בנוסף, תוצאות אלו לא יאפשרו למערכת אוטוריטרית להשתלט, משום שעצם התהליך מגבירה את דרישת האזרחים ליתר ליברליזציה - טענתנו זו מהווה תשובה לחשש המדרון החלקלק, שכה מרבים לנפנף בו, בלא טעם כמסתבר. לבסוף סוקר אינגלהרט את התזוזה הפוליטית של הדור החדש. הדור החדש, באונחו את דפוסי ההצבעה לפי מעמדו האישי (בורגני או פועל), נע לעבר הצבעה בשם ערכים פוסט-מטריאליסטים, ושמאל חדש לא במתכונתו המסורתית ובטח שלא למפלגות הקומוניסטיות או ההיררכיות, אלא מחפשים אחר "פוליטיקה חדשה" ושמאל חדש שלא דווקא יעמיק את המדיניות הסוציאליסטית, אלא ככזה שיתן מענה לנושאים פוסט-מטריאליסטים שהברור מביניהם הוא הנושא האקולוגי. טענה אחרונה הנוגעת למוכנות האזרחים ליתר השתתפות, נוגעת לתהליך קיצור שבוע העבודה. למשל, בגרמניה בוחנים כעת מעבר ל-4 ימי עבודה. אכן, הזמן הפנוי יתבטא גם במעורבות פוליטית-חברתית עליה נעמוד בפירוט במאמר הבא.

אם נקשר את הנושא חזרה לעניינו, ונסכם, נעמוד על כך: שהדמוקרטיה ואזרחיה הגיעו לשלב בו יש שילוב של מוכנות, יכולת ורצון של האזרחים לנוע לעבר מערכת שלטון חדשה שתשלב אותם, וכן כמינה למע' ערכים חדשה, הומונית יותר, שמתעניינת בערכים לא מתוך אינטרס אישי אלא מתוך תפיסות ערכיות. דוגמא לכך היא הדאגה הכנה למדיניות העולם השלישי.

כעת המדינה יכולה להתקדם ע"י תיעול חופש הביטוי למטרותיה החדשות, בלי לחשוש שבהגבלתו במקום מסוים (אלימות) תהיה משום סכנה לגלישה במדרון החלקלק לעבר רודנות.

המדינה מסיימת, כעת, שלב נוסף מתוך סדרה של שלבים, בכלל בתפקידה, ובפרט בקשר ליחסה להקניית ערכים. נבחין ב-4 תקופות מעבר, המשמשות שלב מקדים למדינה בעתיד הלבן:

המצב הראשוני - חברות אגרריות: במדינה אין גורם מייצר ערכים למעט, אולי, הדת; תחילת השלטון האוטוקרטי (לואי ה-14) והמשכו בשלטון והדיקטטורי - שלטון המנסה בכל אמצעיו לשלוט בכל תחומי החיים, תוך השקעת משאבים בהקניית ערכים, והשקעה בחקר הדרכים היעילות להקניית ערכים (ברה"מ);

המצב השני - המדינה בעידנה הקלאסי: המדינה האוטוקרטית, חלקה עם מדינת ישראל בשנותיה הראשונות דבר מבורך. דבר זה לדעתי היה המדינה (הטלוויזיה) המחנכת. לדעתי, לתפיסת המדינה והטלוויזיה את תפקידה לחנך הייתה השפעה גדולה על היות הציבור אז כחברה יותר: ערכית, סולידרית, אידיאולוגית ואם נרצה גם רוחנית יותר. יותר מכל אלה יש להתגעגע לשילוב של האחריות הרבה שלקחה המדינה וגופים רבים על עצמה, והדאגה לטובת האזרח בין אם בטלוויזיה ובין אם בכלל. את ההבדל ניתן לראות כיום כאשר הערוצים המסחריים עוסקים רק בהשגת רווח מבלי לקחת בחשבון את ההשפעות

מדובר בילדים ונוער.

דרכי פעולה במדינה ערכית-מודרנית: כך, למשל, האם על המדינה לעמוד ללא תנועה כאשר משווק קמפיין חדש המציג נשים ככלי או כסמל מעמד המקביל למכונית ספורט, או שעליה באותו חודש להציג קמפיין אחר, או מעשה אחר, שינסה לשכך את הפגיעה במעמד ותפיסת האישה? האם על המדינה להימנע מלשכור משרדי פרסום לשם העלאת מעמד האישה או הסולידריות - האם זה שימוש לא ראוי בכספי מסים?

ראשית, יש לומר שהמדינה צריכה לפעול בקרב כל שכבות הגיל. אין להיתמם ולומר שהמבוגרים חסינים למסרים, ויעידו על כך למשל שיעורי ההטרדה המינית שנשים עוברות. לגבי נוער וילדים, בדומה, על משרד החינוך להישאר עם יד על הדופק במשך השנה כדי להגיב בזמן אמת על קמפיינים ספציפיים, בעלי מסר שלילי. משרד החינוך יעזר במשרדי פרסום, ותקציבי מחקר, כדי שיוכל להגיב כמו שמגיבה חברה מסחרית לשיווק של מוצר מתחרה. נראה לכם מוזר קמפיין המנסה לצמצם את החשיבות שיש למותגים וללבוש? האם זה לא דמוקרטי שכוכב ילדים יופיע ויאמר "אני לא שם על מותגים" או יעודד להצטרף למוקדי התנדבות? האם המדינה לא יכולה להוסיף תמיכה כלכלית לסדרת טלוויזיה בתמורה לכך שיוסיפו בתסריט עוד כמה ילדים מתנדבים במגן דוד אדום? מה המדינה עושה לשכנוע נגד אנורקסיה? האם על ההורים לעמוד לבד נגד גלי ה'ברביות' הדוגמניות והכוכבות ה'שחופות', ומה עם המשימה הבלתי אפשרית של איסור יבוא ברביות לפני שהיקף המותגים שלהן לא יורחב קצת? שנית, כמובן שלדעתי יש לצמצם את חופש הפעולה של המפרסמים, זאת כשאנו זוכרים לאיזו מטרה ובשם איזה רציונל החליט הרוב המיושב על חופש הדיבור. ובכלל מדוע כשמכרו את הערוצים המסחריים לא דאגו להשאיר כמה דקות שידור למדינה שבין פרסומת לפרסומת תהיה גם היא זכאית לאזן את הנזק?

מקבץ ערכים לבנים: מדוע ערכים כמו ערבות הדדית נעלמו מביה"ס החילוניים? יושר, נאמנות, חמלה: אלו ערכים שנשחקו עד דק (דס?) בעולם שטוף מסרים תחרותיים והצלחה בעסקים. אם לא תיווצר קונטרה למסרים אלה אנו עלולים למצוא את עצמנו רחוקים מהחיים חסרי הסולידריות שאנו חווים היום, כרחוק הסולידריות שלנו מהסולידריות בשנותיה הראשונות של המדינה. לחוששים אומר שאיננו, דווקא בעד חינוך מלמעלה, אך המצב כיום אינו ניטרלי, וישנה רוח חזקה של חינוך שלילי, ומולה עומדת הממשלה נבוכה מדי כדי לנשוף רוח ערכית. מה החשש שבאוניברסיטה (השייכת לאזרחי המדינה) יידרש סטודנט להכין במהלך התואר הארוך של מנהל עסקים עבודה אחת על אחד מהערכים: נאמנות, סולידריות, חמלה, רעות, חברות, תרומה, מתן בסתר - אין בעיה שיתקבלו גם עבודות הטוענות שאין מקום לערך כזה, אך לפחות שיחשבו. לפחות שיקדישו עבודה אחת קטנה לערכים. שורה משירו של הדאלי למה אומרת: "TOO MUCH ENERGY IN YOUR COUNTRY IS SPENT DEVELOPING THE MIND INSTEAD OF THE HEART: DEVELOPE THE HEART."

הדינמיקה של ערכים: החשש מכפיית ערכים: אינני דואג רק לחלשים. אחרי הכל אנו קבוצה שהחליטה לחיות יחד, אנחנו לא עוד אוסף פרטים שבמקרה נמצא על אותה הקרקע, ראוי שנטפח את עצמנו וילדינו. ראוי שנכוון עצמנו לאיכות חיים גבוהה יותר שאותה אי אפשר להשיג בלי סולידריות ותפיסות ערכיות יותר. מדוע שיפורים טכנולוגיים נעים מהר כל כך בעוד התפתחות ערכית מוזנחת? לא צריך לפחד שכפיית ערכים תהפוך אותנו לרובוטים או נתינים שערכיהם הם פרי שטיפת מוח של השלטון. זה לא כואב לקבל ערכים. המשותף ל: איסור על עבדות, איסור העסקת ילדים במכרות הפחם בבריטניה, מכות ע"י המורה והגבלת ההצבעה לנשים הוא שבהתחלה כל אלה נאסרו בעיקר חוקית-פורמלית. אחר כך הם החלו להיתפס כרע' ובסוף לא מתקבל על הדעת אחרת. אכן, יש גם דוגמאות שליליות כמו איסור האלכוהול בארה"ב וכדומה. אכן צריך להזהר, אך אין זה אומר שלא צריך לרצות

החברתיות של מעשיהם. וזו, רבותי, צורת התארגנות המרחיקה מעתיד לבן.

המדינה המערבית: נטישת המדינה את הזירה הערכית, כניסת החברות המסחריות. המדינה בעתיד לבן - בזה נדון כעת. עד כה עסקנו בעיקר במה הבעיה ומדוע אנו מוכנים כעת לפתור אותה. כעת נעבור לאיך נפתור:

הקניית ערכים: דוגמא לחלוקת ערכים ע"י המדינה בעתיד הלבן" - הטלוויזיה: מה הטעם בערוץ הילדים בצורתו המסחרית? מה הטעם לאפשר תחרות מסחרית על ליבו של הילד בן ה-5? האם אנו רוצים שהתחרות בין היוצרים תהיה על תפיסת תשומת הלב? האם ככה אנו בוחרים איזה ספר להקריא לילד לפני השינה: רק שיהיה מעניין, מהיר, בצבעים, מלחמתי, תחרותי - פוקימון? מתי זנחנו את חינוך הילדים הרכים? מתי החלטנו שתחרות קפיטליסטית חופשית היא הטובה ביותר להפקת תוכניות טובות לילדים? הפתרון: הענקת מונופול על ערוצי ילדים ותוכניות ילדים בערוצים אחרים למשרד החינוך. משרד החינוך לא יעסוק בהפקת תוכניות אלא יקיים מכרז של תחרות קפיטליסטית: מי החברה שמייצרת לו את התוכנית הטובה ביותר - שהיא שילוב של חינוכי עם מעניין. חסל סדר "רן וסטימפי", "אוגי והמקקים", ברוך בואכם חמלה, מדע, איכות-סביבה, אחריות - סדרה תנכית מצוירת. דוגמא זו והדוגמאות הנוספות בהמשך, למשל לגבי מה צריך לעשות באוניברסיטה, ממחישות גישה. גישה המציגה לפתע את המצב בו אנו חיים כיום - הפרטת ערוץ ילדים לתחרות חופשית שרק שיקולים עסקיים מנחים, זאת כחלק מרוח השטות ומהמבוכה שמתלטת על ממשלנו זה, כשמדובר בערכים.

העתיד המשורטט כיום: אנו עדים למספר תופעות החלות במקביל. כפי שצינו יכולת האזרחים עולה, ואיתה עולות ציפיות האזרחים מהשלטון. הפרט מפעיל כנגד השלטון טענות והיפוכן: מחד הוא דורש חברה ערכית יותר, ומאידך חברה ליברלית יותר, שמשמעה בין השאר יותר חירות. מול דרישות אלה גוברת מבוכת השלטון. גוברות טענות על אוזלת ידו של השלטון. טענות אלו אינן נשמעות סותרות לאזרח הניזון מהתקשורת, המגנה בחירוף חסר תכלית על כל פגיעה שתמית בחופש הביטוי שלה. אכן, נראה שהתקשורת והפרסומות מכתבות את רוח הנוער ולא משרד החינוך, ובנוסף מגוננות על חופש הביטוי הליברלי באשר הוא. התעצמות היכולת של התאגידים להשפיע ולנהל תופעות ואופנות ערכיות - גם אם אין 'אח גדול' או 'קנוניה' וגם אם התאגידים אינם בעלי אותם אינטרסים, הם עדיין היחידים בזירה ומותירים מתחרים כיום כמו משרד החינוך או המדינה חיוורים. המדינה בדרישתה לעצמה לניטרליות מעצמה משולה לאדם העומד במדרגות חשמליות ומתפלג, אבל אינני יז. אכן כך, אבל המדרגות זזות. הפתרון: שתי סיבות דוחקות במדינה להיכנס לשוק ולשווק את ערכיה. האחת: איזון לערכים האקראיים של החברות המסחריות, והשנייה: רצון הציבור לשקוד על ערכיו ולהתפתח, זאת בסיוע אמצעי המדיה ומשאבים לאומיים. לאחר שמודים שמאבק הערכים נמשך כיום וביתר שאת, יש לשאול אז מה ניתן לעשות, וכיצד על הדמוקרטיה להתפתח כדי להתמודד עם זאת. מחד, אין למנוע את מעשי הפרסומות של החברות. מאידך, הרי כעת ברור שאין לאפשר מצב בו הזירה מנוהלת רק ע"י חברות מסחריות, וחפה מכל קמפיין ערכי אמיתי. אין לדרוש מהורים המחנכים לערך מסוים לעמוד חסרי אונים מול חברה מסחרית השוטפת את דעת הצעירים לעבר ערך אחר. אין להותיר את ההורה להתמודד לבדו מול המכונה המשומנת ועתירת המשאבים והמחקרים הקוגניטיביים של החברות המסחריות בעוד המדינה מחרישה כניטרלית בצד.

השקעת משאבים: גם המדינה, צריכה להשקיע משאבים בחקר 'איך לשכנע'. כיום צריך להודות שהחברות המסחריות, בעזרת משאביהן הכלכליים המאפשרים בין השאר מחקרים פסיכולוגיים וסוציולוגיים, שולטים בזירה ללא תחרות וללא גורם מאזן. אין בתנועות אזרחיות או בחינוך ביתי כדי לאפשר תחרות הוגנת בעיקר, אך לא רק, אם

להתקדם ומהר.

לבד מכל שאפשר לומר, יש לזכור שבסוף השינוי יכול לבוא רק מאוסף של פרטים. כל אחד בתחומו צריך לחשוב על טובת הכלל. האם עיתונאי שוקל האם הדבר שהוא כותב פוגע יותר מאשר מועיל? האם מותר לו לעשות זאת? האם חברת פרסומות מתחשבת בהשלכות של מסריה? האיש שמעלים מסים? האחד שעושה פרוטקציה? אין שיטה שיכולה להצליח בלי הצטרפות הפרטים. כרגע חוסר האחריות של הפרט כלפי הכלל הפכה לערך ואחר כך אלה עוד "רוצים לדעת מה נשמע, בארץ הקטנה".

העושר עולה, האמצעים הטכנולוגיים גם. אך אחרי אלפי שנים עדיין החמלה רחוקה, העתיד הלבן שחלמנו לא מתקרב. התחום הזה מוזנת. איך מישהו מצפה שהאלימות תעלם? איך מישהו יכול לצפות שהסולידריות לא תמשיך להתפורר אלא אם ננקוט צעדים לא ליברלים?

מתי יעדים לאומיים יפסיקו להתרכז בצמיחה כלכלית ויחלו להתרכז בערכים, מיגור האלימות (בלתי אפשרי?). הפערים הכלכליים אינם צריכים להיות מצומצמים רק במשכורת במיסוי יותר גבוה על העשירים. הם יכולים להיפתר ע"י חינוך מעמיק יותר של חלוקה, ערבות הדדית. בחברה החרדית יש חיים שלמים על בסיס של עזרה הדדית. מתי נגיע לזה, למה אנו מחכים? זה לא קשור לטכנולוגיה ולא ליעד כלכלי מסוים. זה כאן בטווח נגיעה. כל מה שצריך לעשות הוא פשוט להחליט שאנו רוצים עתיד לבן בעוד 20 שנה מהיום. ואז, רבותי, אז להתחיל לבדוק לגבי כל דבר האם הוא מקרב או מרחיק אותנו מכך.

1. R. Englhart "From class-Based to Value-Based Politics" in P. Mair (ed) *The West European Party System*, Oxford University Press, 1990, p. 275.